

Mál og sjálvs-ímynd

-ein uppílegging í fruktarleysa málkjakið í Føroyum. Kári Petersen skrivar.

1. Handan lögfrøði, fagurfrøði og landafrøði

Tá vit meta mál og málburð, kunnu ymisk mæt nýtast. Vanliga nýta føroyingar tað, eg her loyvi mær at nevna »lögfrøðiligt« mál, tvs. meta um rætt ella skeið mál, sambært ávisum, skrivaðum sum óskrivadum, málsligum lógum. Fagurfrøðiliga mátið fæst við ljótt og vakurt mál, og landafrøðiliga mátið við hvadani orðini koma, hvadani ávirkanin á málburð føroyinga ereigur at vera sterkast. Hesi bæði seinastu máttini liggja til grund fyrri metingarnar hjá Jens Paula Heinesen og Dan R. Petersen sum soust her í blaðnum fyrri stuttum. Málburður er viðkvæmt mál, og fagurfrøðingurin Jens Pauli fær sjálvandi svar sum skot, tá hann metir ávísu málisku og ávísan framburð sum verandi »ljótt« í mun til, sum tað sambært hann »eigur at vera« »vakurt«.

Nú er fagurfrøðin al-tíð, — við einum fremmandorðið — subjektív, tvs. treytað av uppfatan hansara, sum hevur orðið. Hon hevur sjáldan gildi sum alment víðismát, vit kunnu keglast í öldir um tjaldrið er vakrari enn smyrilin ella blátt er vakrari enn grønt.

Sama er við orðum, vendingum og máliskum. Kjakið er til fánýtis, har er ongin broytandi kritikkur, bert grenj. Semja fæst aldri, tí uppfatanirnar eru einstaklingsbundnar. Fagurfrøðingarnir berjast móti veruleikanum sum Don Quixote móti vindmyllunum, men veruleikin verður (tíverri ella tibetur?) framvegis óheftur av vreiði Jens Paula og fagurfrøðinga. Sama ger hvussu synd vit taka í veruleikanum. Syndtøka er blindgøta: annaðhvørt megna vit onki at broyta, ella stúra vit fyrri at grenjinum er ikki liv lagað um vit høvdu broytt nakað.

Óðrvisi er við hinum báðum, lögfrøðini og landafrøðini. Her kunnu vit seta rættlaga óheftar (objektivar) reglur, um rætt og skeið, og um hvagar skeitast skal um okkum vantar orð og vendingar fyrri nýggj fyrirbrigdi. Vit kunnu arbeiða eftir ávisum málpolitikki í fjølmíðum, skúlum og á øðrum okjum, har ávirkan er gjørlig. Vandin er bert at semjast um reglur og mál. Dan R. Petersen vil verja tað daniserada málið, stórir partur av føroyingum nýtir í dag, meðan onnur hava hug at fara aftur til rotunnar. Bæði hesi sjónarmið hava gildi, eru tey bygd á grundaða sannføring.

Henda grein er roynd

at sleppa hesum trimum metingarhættum eina lotu, og fata tungumálið í hugmyndafrøðilíggum, felagsligum, sálalíggum og søgubundnum høpi.

2. Einstaklingurin og tjóðarsálin

Málið hjá einstaklinginum er grundarsteinur í tilvitskuni, vit hugsa við málinum, vit skilja (kategorisera) heimin, lívið, tilveruna og okkum sjálvi gjøgnum málið. Vit skilja ongan-tíð fyrirbrigdi til fulnar fyrr enn vit kenna innihald og uppruna orðanna, vit nýta um tey. Menniskju fata heimin við at skilja millum, tengja, finna sambond, og geva lutum, kenslum, víður-skiftum, fyrirbrigdum, novn. Við at nevna nakað geva vit tí tilveru. Alt sum hevur orð fest á seg er í felagsligari merking til. Tí orð hava avleiðingar, og alt sum hevur avleiðing er til. Við orðunum skapa vit sostatt hugaheimin, og orðini geva okkum vald á honum. Vit fáa høvi til at styra huganum við orðunum, og vit fáa vald á okkum sjálvum við at eiga orð og duga at nýta tey um okkum sjálvi. Uttan orð eru vit viljaleys offur girnda og umhvøttis.

(Alt hetta hugleiða vit tí ikki dagliga. Gjördu vit tað, høvdu vit neyvan orku til ann-

Kári Petersen: - Sum við einstaklinginum, so er við eini tjóð. Ein tjóð missir sambandið við sín uppruna, sínar røtur, og seg sjálva, tá upprunasamband merkinga-bygnað málsins verður kubbað av

SJÓNARMÍÐ

3. Menningarsøga málsligu neyðtøkunnar

Og nú kemur søgan um eina neyðtøkuroynd av heilari tjóð. Um hon eydnaðist, avgera vit sjálvi í dag. Brotsmaðurin var danska hjálandaveldið, leigusveinarnir vóru donsku prestarnir, sum í sínu tíð noktaðu føroyingum at geva børnum sínum føroysk novn. Kanska var hetta ikki tilvitað drápsroynd móti sjálvs-ímynd (identiteti) føroyinga, men fylgjurnar kenna vit í dag. Føroyingar í dag eita avbronglað donsk novn, sum eru margháttligar umsetingar til danskt av teim føroysku novnum, tjóðin hevði frammanundan. Hetta var ein partur av hjálandastevnunni, hugmyndafrøðilig »umvending« av føroyinginum til at kenna seg sum danska, við at geva honum danskt navn. Hetta varð gjørt sambært regluni: Ger av við novn, orð, mál, og tí gert av við tjóðligu tilvitskuna í hjálandinum. Henda stevna hevur verið framtíð kring allan heim, allar tjóðir skuldu fáa ensk, fronsk, spönsk novn. Inuitar og føroyingar donsk.

Vit vita til dømis eisini, at fólkíð, harra-tjóðirnar nevndu »indianarar« livdi í javnvág við, sum partur av náttúr-

uni. Novn teirra vóru eisini partur av heildini, teirra kosmos. Hetta fólk visti, hvat novnini merktu, tey síðu til ymisk náttúrufyrirbrigdi. (Hetta samband við upprunamerking navanna var eisini galdandi fyrri fornorrønu tjóðina, og er enn galdandi fyrri part av íslenskum novnum í dag).

Hjálandastevnan broytt sostatt navnskipanina í hjálandinum, og gav íbúgvunum fremmand novn, uttan samband við teirra egna felagsliga veruleika. Hóast novnini tyktust margháttlig í byrjanini, vandu hjálandabúgar seg við tey. Tí tey átrókaðu fremmandu novnini gjördu partur av hugaheimi og sjálvs-ímynd einstaklinganna. Vónandi spillir navnið ongan, sum orðatakið sigur, men ongantið er heldur ov seint at vanda søguligum ósigrum.

4. Serstøða íslendinga: »progressiv konservatismar«

Ísland var eisini fyrri kúgan hjálandastevunnar. Men eins og íslendingar vunnu toskastriðini, vunnu teir at enda stríðið um sína egnu sjálvsmynd sum tjóð. Teir bjargaðu norrøna málinum, og varðveittu okkara felags uppruna. Tí er mál og mentan teirra í dag